

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการไร่นา หรือการจัดการฟาร์มนั้นจะต้องมีการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่คือ ที่ดิน แรงงาน ทุนและอื่นๆมาประกอบการผลิต โดยมีจุดมุ่งหมายในการได้รับประโยชน์หรือผลตอบแทนสูงสุดซึ่งผลตอบแทนไม่ได้หมายถึงรายได้ที่เป็นตัวเงินอย่างเดียว แต่หมายถึงความสุขในครอบครัวหรือชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สิ่งต่างๆเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ เป้าหมายและระดับความพอใจของเกษตรกรแต่ละคน เกษตรกรจึงพยายามที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การปลูกพืชหลายอย่างหรือการปลูกพืชหลายครั้งต่อปีทั้งนี้เพื่อให้ได้จำนวนผลผลิตที่มาก และเป็น การลดความเสี่ยงไปในตัวด้วย (ไพบลูย์, 2535) เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ได้พัฒนาประเทศไปสู่ประเทศอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม เป็นผลให้มีการอพยพแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรม พบว่าองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในชนบทลดลง หรือเลิกประกอบอาชีพเกษตรขึ้นอยู่กับ (วิทยา และประดิษฐ์ 2536 อ้างโดย ยุกต์, 2538) (1) ภูมิหลังของเกษตรกร ได้แก่ เกษตรกรมีอายุมากทำ การเกษตรต่อไปไม่ไหว (2) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ขาดแรงงานในภาคเกษตรเพราะบุตรหลาน เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น (3) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้จากการทำการเกษตรไม่คุ้มค่ากับการลงทุน และที่ดินทำการเกษตรต่อครัวเรือนลดลง (4) ปัจจัยทางด้านการเมือง ได้แก่ นโยบายสินเชื่อชนบท ซึ่งให้ความสำคัญต่อกิจการการผลิตทางการเกษตรน้อยไป ซึ่งจากสภาพปัญหาเหล่านี้ ทำให้จำนวนเกษตรกรลดจำนวนลงซึ่งมีผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรของประเทศโดยเฉพาะอาหารอันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศ ดังนั้นจึงควรที่จะศึกษาปัจจัยที่จะทำให้อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงซึ่งจะมีผลให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถยึดอาชีพทางการเกษตรต่อไปได้

อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ (แนวทางพัฒนาเกษตรระดับอำเภอแม่แตง,2538) มีประชากรทั้งหมด 18,316 ครัวเรือน ประกอบด้วยครัวเรือนเกษตรกร 16,979 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 92.5 นับได้ว่าสัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพการเกษตรสูงมาก ซึ่งการประกอบอาชีพการเกษตรยังสามารถยึดเป็นอาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่อยู่โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน สามารถทำการปลูกพืชตลอดปีซึ่งอยู่ในพื้นที่ถึง 7 ตำบล ประกอบด้วยประชากร 11,949

ครัวเรือน มีรายได้จากการเกษตรโดยเฉลี่ย 29,337.22 บาท ต่อครัวเรือน แต่พบว่าแรงงานของประชากรในพื้นที่ทุกตำบล มีการเคลื่อนย้ายออกนอกอำเภอ คิดเป็นร้อยละ 83 ของประชากรในภาคเกษตร โดยพบมากที่สุดคือ ตำบลจีเหล็ก ซึ่งมีพื้นที่อยู่ในเขตรับน้ำชลประทาน และอยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่มากที่สุด แรงงานที่มีการเคลื่อนย้ายส่วนมากจะไปทำงานด้านบริการมากที่สุด รองลงมาด้านงานฝีมือต่างๆ โดยออกไปทำงานในจังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด ช่วงระยะเวลาการไปทำงานส่วนมากจะไม่เกินกว่า 3 เดือน นอกนั้นจะไปเข้ากลับเย็น แรงงานจะมีทั้งชายและหญิง อายุระหว่าง 15-30 ปี ซึ่งเป็นผลมาจากการผลิตทางการเกษตร นับวันต้นทุนของปัจจัยผันแปรที่จะใช้ในการผลิตเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ต้องใช้ทุนมากและเกษตรกรมีทุนจำกัด และเกษตรกรยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการตลาด เช่น ราคาผลผลิตต่ำ ทำให้รายได้จากการเกษตรน้อยลง และมีแนวโน้มจะลดลงเรื่อยๆเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากการเกษตร จึงเกิดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานดังกล่าว เพื่อแสวงหารายได้จากทางอื่นมาสมทบกับรายได้หลักจากการทำการเกษตร ในอดีต 10 กว่าปีมาแล้วได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับ การตัดสินใจของเกษตรกรในการปลูกพืชบริเวณที่ราบลุ่มเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันจากการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยทำให้ระบบการปลูกพืช รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก ประกอบกับในพื้นที่เขตอำเภอแม่แตงยังไม่มีผู้ศึกษาในเรื่องนี้ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรจะศึกษาถึงปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการปลูกพืชตลอดปี และระบบการปลูกพืชตลอดปี รวมถึงต้นทุนการผลิตและผลตอบแทน ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำแผนการส่งเสริมการผลิต ในอันที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร โดยการเสนอระบบการปลูกพืชที่สัมพันธ์กับการลงทุนผสมผสานกับกิจกรรมอื่นๆ โดยกำหนดเป็นประเภททางเลือกหรือกิจกรรมให้แก่เกษตรกร ตามโครงการกระจายการผลิตในเขตชลประทานภาคเหนือ ในการดำเนินงานปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร ตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อที่จะลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง ข้าวนาปี มันสำปะหลัง พริกไทยและกาแฟ เป็นการเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว สร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพทางการเกษตรของเกษตรกร และจะช่วยลดปัญหาการอพยพแรงงานของเกษตรกรดังกล่าวด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร
2. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ กับการตัดสินใจของเกษตรกรในการปลูกพืชสองครั้งต่อปีและสามครั้งต่อปี
3. เพื่อศึกษาระบบการปลูกพืชและต้นทุนการผลิต ผลตอบแทนของระบบการปลูกพืชตลอดปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรในเขตชลประทาน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และในเขตชลประทานอื่นๆต่อไป

สมมุติฐานของการศึกษา

ปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการปลูกพืชตลอดปี ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์

การตัดสินใจในการปลูกพืช หมายถึงการตัดสินใจของเกษตรกรที่จะปลูกพืชตลอดปี โดยคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการปลูกพืชนั้นๆ

การปลูกพืชตลอดปี หมายถึง ระบบการปลูกพืชสองครั้งต่อปีหรือสามครั้งต่อปี ในพื้นที่เดียวกัน โดยการปลูกพืชครั้งที่ 1 คือ ข้าวนาปีในระหว่าง เดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม การปลูกพืชครั้งที่ 2 คือ การปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวข้าวไปแล้ว ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน การปลูกพืชครั้งที่ 3 คือ การปลูกพืชต้นฤดูฝนในแปลงเดียวกับที่เคยปลูกพืชครั้งที่ 1 และปลูกพืชครั้งที่ 2 แล้ว ซึ่งจะปลูกในระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

ความเข้าใจคำจำกัดความของการปลูกพืชตลอดปี หมายถึง ระดับความเข้าใจคำจำกัดความของการปลูกพืชตลอดปีวัดเป็นระดับความเข้าใจ

ขนาดของฟาร์ม

หมายถึง ขนาดพื้นที่ถือครองที่ทำกรเกษตร

สภาพการถือครองที่ดิน

หมายถึงการมีที่ดินเป็นของตนเอง การเช่าที่ดิน

ผู้อื่น การมีที่ดินให้ผู้อื่นเช่า และการที่ผู้อื่นให้ที่ดินทำประโยชน์โดยไม่ต้องเช่า

ทุน	หมายถึง	ทุนของตนเองและทุนกู้ยืมซึ่ง
พิจารณาวัตถุประสงค์ในการกู้ยืม	แหล่งเงินกู้ทั้งแหล่งเงินกู้ภายในระบบได้แก่	ธ.ก.ส.
ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกรและแหล่งเงินกู้ในระบบ	ได้แก่	พ่อค้า ญาติ เพื่อนบ้านและอื่นๆ
แรงงานในครัวเรือน	หมายถึง	แรงงานในครัวเรือนที่ทำการเกษตร
วัดโดยเทียบเท่าแรงงานชาย		
รายได้ในฟาร์ม	หมายถึง	รายได้จากการทำการเกษตรของครัวเรือนในรอบปี
รายได้นอกฟาร์ม	หมายถึง	รายได้จากการไปทำงานนอกฟาร์มของครัวเรือนในรอบปี เช่นไปรับจ้างทำงานในโรงงาน งานบริการ งานช่างฝีมือ
ตลาด	หมายถึง	ระดับความพอใจเรื่องแหล่งที่จำหน่าย
ผลผลิต วัดเป็นระดับความพอใจ		
จำนวนปีที่เหลือ	หมายถึง	ปริมาณจำนวนปีที่เหลือไว้สำหรับ
บริโภค วัดเป็นจำนวนดัง		
แหล่งข่าวสารการเกษตร	หมายถึง	จำนวนแหล่งข่าวสารที่เกษตรกรได้รับ
การรับน้ำชลประทาน	หมายถึง	พื้นที่ที่ได้รับน้ำชลประทาน คิดเป็นร้อยละของพื้นที่ถือครองทั้งหมด
ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน	หมายถึง	การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างตัวเกษตรกรกับเพื่อนบ้าน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร
แผนปรับโครงสร้างและระบบผลิการเกษตร	หมายถึง	แผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร ที่ดำเนินการโดยสำนักงานเกษตรอำเภอแม่แตง ในเขตพื้นที่ชลประทาน เพื่อลดพื้นที่การปลูกข้าวนาปรัง ข้าวนาปี มันสำปะหลัง พริกไทย และกาแฟ โดยส่งเสริมให้เกษตรกรทำกิจกรรมเกษตรอื่นที่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า โดยมีเกษตรกรบางส่วนเป็นสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ และบางส่วนยังไม่เป็นสมาชิก
B/C ratio	หมายถึง	อัตราผลตอบแทนต่อค่าใช้จ่ายคืออัตราส่วนระหว่างมูลค่าผลตอบแทนรวมทั้งหมดในรอบปี (กำไรสุทธิ)กับค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมดในรอบปี(ต้นทุนรวมทั้งหมดในการปลูกพืชตลอดปี) ส่วนเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจลงทุนคือ ระบบการปลูกพืชที่มีค่า B/C ratio มากกว่า 1 ซึ่งจะให้ผลตอบแทนที่ได้มากกว่าค่าใช้จ่ายที่เสียไป

(คู่มือ , 2536 : 135)

ขอบเขตของการศึกษาและวิธีการศึกษา

1. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ได้ศึกษาถึงปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการปลูกพืชตลอดปี โดยการเลือกศึกษาประชากรจำนวน 11,949 ครัวเรือน ในพื้นที่ที่ทำการเกษตรเขตชลประทาน 7 ตำบล ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบ Multi-stage Sampling ได้เกษตรกรตัวอย่างที่ปลูกพืชสองครั้งต่อปี จำนวน 101 ราย และเกษตรกรตัวอย่างที่ปลูกพืชสามครั้งต่อปี จำนวน 94 ราย

2. วิธีการรวบรวมข้อมูล

2.1 การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ คือ

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างตามแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล

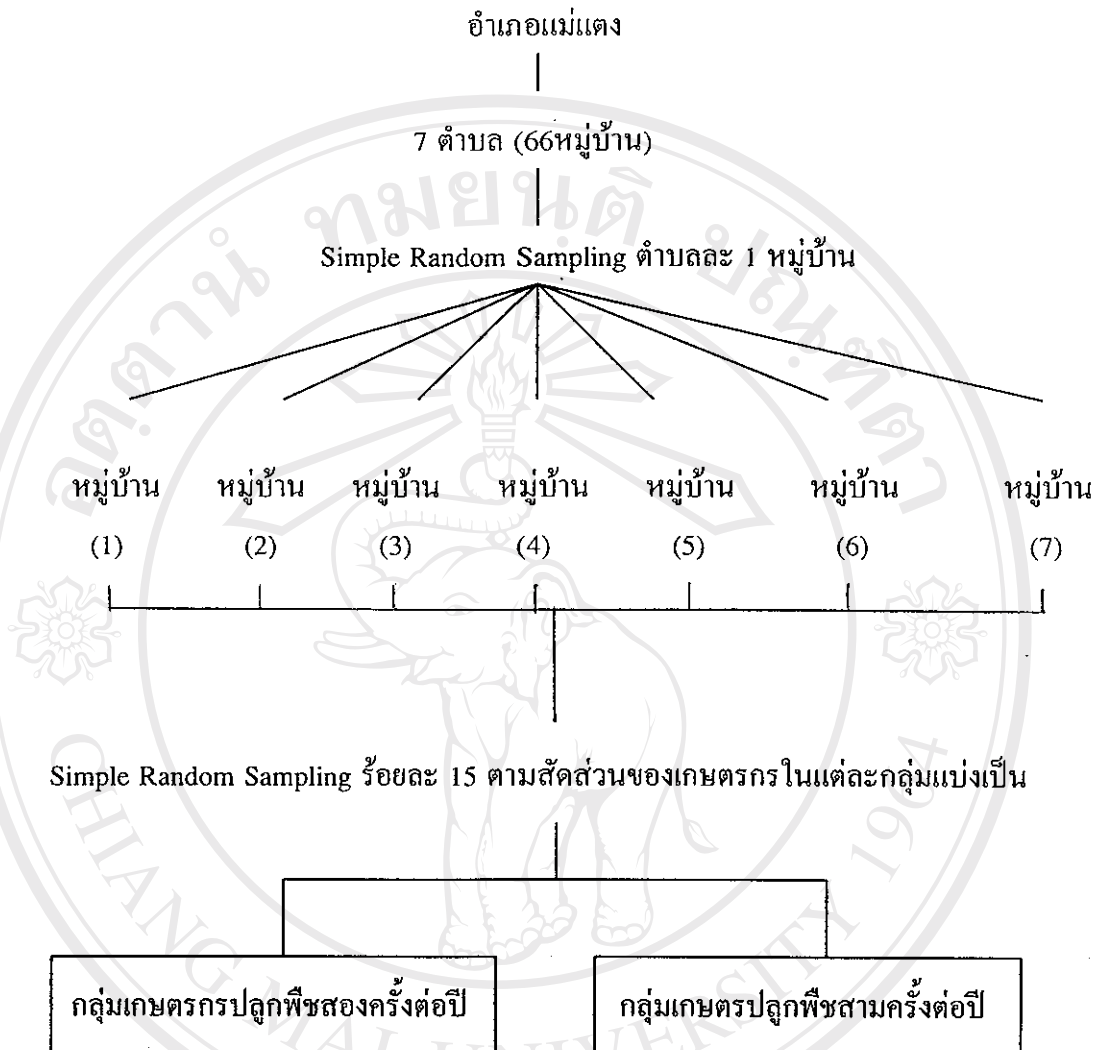
ส่วนที่ 2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ส่วนที่ 3 ปัจจัยทางสังคม

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารแนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอตามโครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาการเกษตร (แยกเป็นรายตำบล) อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ คู่มือปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

2.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธี Multi-Stage Sampling จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 195 ราย โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างดังแผนภาพดังต่อไปนี้ (หน้า 6)

3. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

1. ปัจจัยส่วนบุคคล

- 1.1 อายุ
- 1.2 ความเข้าใจจำกัดความเกี่ยวกับการปลูกพืชตลอดปี

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- 2.1 ขนาดของฟาร์ม
- 2.2 สภาพการถือครองที่ดิน
- 2.3 ทุน
 - 2.3.1 ทุนของตนเอง
 - 2.3.2 ทุนกู้ยืม
 - จำนวนทุนกู้ยืม
 - วัตถุประสงค์ในการกู้ยืม
 - แหล่งเงินกู้
- 2.4 แรงงานในครัวเรือน
- 2.5 รายได้ในฟาร์ม
- 2.6 รายได้นอกฟาร์ม
- 2.7 ตลาด

- ความพอใจในการจำหน่ายผลผลิตภายในหมู่บ้าน
- ความพอใจในการจำหน่ายผลผลิตภายในอำเภอ
- ความพอใจในการจำหน่ายผลผลิตภายในจังหวัด

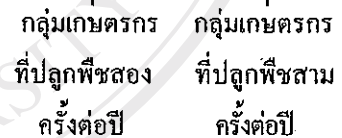
2.8 ขีวนาปีที่เหลือ

3. ปัจจัยทางสังคม

- 3.1 แหล่งที่มาของการรับข่าวสาร
- 3.2 การรับน้ำชลประทาน
- 3.3 การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
 - การพบปะกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
 - การไปติดต่อกับสถานที่ราชการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร
 - การเขียนจดหมายไปสอบถามปัญหาหรือขอความรู้ทางการเกษตร

(ต่อ)

การตัดสินใจของเกษตรกร ในการปลูกพืชตลอดปี

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

- การเข้าร่วมทำแปลงสาธิตกับทางราชการหรือบริษัทเอกชน
- การที่เกษตรกรนำความรู้การเกษตรที่ได้รับไปใช้

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน

3.4.1 สภาพปัญหาหรือคาดว่าจะมีปัญหาของเกษตรกร

- ปัญหาทางเข้าออกของพื้นที่นาไม่สะดวก
- ปัญหาการนำน้ำชลประทานไปสู่ที่นา
- ปัญหาการระบายน้ำออกจากที่นา
- ปัญหาสัตว์เลื้อยของเพื่อนบ้านลงไปกินพืชผลในนา
- ปัญหาการถูกขโมยผลผลิตในนา
- ปัญหาความต้องการเปลี่ยนการปลูกพืชเนื่องจากพื้นที่ใกล้เคียงปลูกพืชไม่เหมือนกัน

3.4.2 การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน

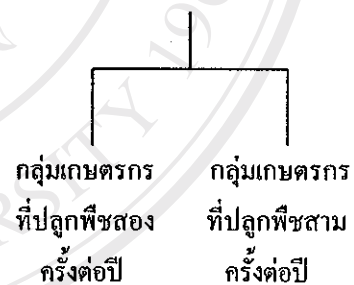
- การสอบถามแหล่งหรือราคาขายผลผลิต
- การสอบถามการใช้ยาปราบศัตรูพืชและการใช้ปุ๋ย
- เมื่อพบสัตว์เลื้อยลงกินพืชผลในนา
- การยืมหรือเช่าเครื่องมือ
- การมาทำงานให้เสร็จทันเวลา
- การให้ที่ดินในสภาพที่ดีกว่า

3.4.3 ความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน

- การดูแลไม่ให้สัตว์เลื้อยทำความเสียหายแก่ผลผลิตในนา
- การพร้อมใจกันปลูกพืชชนิดเดียวกัน

3.5 การเป็นสมาชิกแผนปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร

การตัดสินใจของเกษตรกร
ในการปลูกพืชตลอดปี

4. การวิเคราะห์ผลข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการศึกษา

1. การวิเคราะห์ลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ใช้ค่าสถิติ Chi-Square
3. การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนของระบบการปลูกพืชตลอดปี ใช้ค่า B/C ratio

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved